

DİNDARLIĞIN ÇAĞIMIZDAKİ SINAVI : MODERN DÜNYADA TAKVA

Takva Filminin Sosyolojik Bir Okuması¹

Dilek Yankaya

Takva filmi dindar bir müslümanın modern dünyayla sorunlu karşılaşmasını anlatan bir film. Kırk yaşlarındaki baş kahraman Muharrem, dünyevi hayattan uzak, baba evine çekilmiş yalnız bir dindarlık yaşamaktadır. Kahramanımız, müridi olduğu tarikatın şeyhinin verdiği “kutsal” bir görevle, modern metropol İstanbul’da yeni deneyimler yaşamak üzere dünyevi hayata girer.

Bu çalışmada, Muharrem’in modern dünyayla karşılaşmasının mekan-beden-bellek üzerinden mikro-sosyolojisini yapacağız. Benimsediğimiz metodolojik bireysellik analiz yöntemi aktörün moderniteye dindarlık bağlamında gerçekleştirdiği girişinin güzergahını izleme imkanını verdiği için tercih edilmiştir. Bu güzergah üzerinde aktör bedeniyle, aklıyla ve ruhuyla dindar geleneksellik ile dünyevi modernitenin karşılaşma ve çatışma alanı haline gelmektedir. Ayrıca, bu yöntemin bağdaşı olan yorumlayıcı sosyoloji sayesinde klasik sorunsal tersinden okumayı hedefliyoruz. Din ve modernite ilişkileri bağlamında klasik modernleşme literatüründe merkeze konulan sorunsal, dindarlığı modernliğin altetmesi gereken bir sorun olarak görmektedir. Oysa burada benimsediğimiz metodolojiyle bakılınca, Muharrem’in moderniteyle buluşması yeni bir sorunsal önererek modern dünyada takvaya uygun yaşamayı dindarlığın bizzat kendi sınavı olarak tartışmaktadır. Bizi bu yeni sorunsala getiren, aktörün modern dünyaya giriş sürecini tetikleyen etkenin yine aktörün kendi dindarlığı olmasıdır. Ve bu süreçte aktör için sorun yaratan konu sahip olduğu dindarlık değil, nesnel ve dışsal bir gerçeklik olarak karşılaştığı moderniteye uyum zorluğudur². Çalışmamızı, bu analizimizden yola çıkarak dindarlığın çağımızdaki sınavını geçme yolunda kişinin kendi modernitesini yaratması ile ilgili yapacağımız birkaç önerme ile sonuçlandıracağız.

Takva, Allah korkusu nedeniyle İslami açıdan yasak olan tüm davranışlardan kaçınma ve Allah’a yakınlaşmak için de İslami açıdan mübah görülen tüm davranışları yine Allah’a

---

¹ Bu metin, Nilüfer Göle’nin 19 Haziran 2008’de Paris EHESS’de düzenlediği « Avrupalı İslam : Özel ve Kamusal’ın Çağdaş Dönüşümleri » konulu sosyoloji atelyesinde yapılan bir sunumun Birikim dergisi için hazırlanan kısaltılmış çevirisidir.

² Buradaki dindarlık – modernite sorunsalı, her ne kadar bir müslümanın moderniteyle karşılaşması üzerinden ele alınsa da, tüm dinlerin otoriter ve gelenekselci yaşanış biçimleriyle modernlik arasındaki ilişki açısından genellenebilir.

eksiksiz bir itaat çerçevesinde gerçekleştirme şeklinde açıklanabilecek iki yönlü bir anlayışı temsil etmektedir. Bu anlayış, dünyayı günah-mübah ikiliği içinde algılayan bir hayat anlayışı getirir. Takvaya uygun yaşamak sadece gûnahtan değil ahlâken şüpheli tüm davranış ve tutumlardan kaçınmayı da gerektirir. Takvanın kabulü, kişide, kendini çevreleyen dış koşullardan bağımsız biçimde, tüm tutum ve davranışlarından Allah'a karşı ahlâki olarak sorumluluk duymasına yol açar.

Bu esasla, takva dindarlığın kaynağıdır. Dindarlık ise, kişinin kendi dışındaki doğa ve insani gerçeklik karşısında takındığı tavidir³. Cipriani, dindarlığı insanın ilah ile buluşmasının bir ön koşulu olarak tanımlar⁴. Bu anlamda, dindar olmak kişinin benimsediği değerler ve normlar sıralamasında kendini bağlı hissettiği dinin değerlerini öncelemesidir. Öyleyse dindarlık, kişinin içindeki mutlak takva ile dışındaki sürekli değişim halinde bulunan dünyevi gerçekliğin karşılaşma noktasında oluşan ve dinin emirleri öncelenerek gerçekleştirilen bir değerlendirmenin sonucudur. Takva Allah'a bağlılığın değişmez ilkelerini kapsarken, dindarlık ise hareket halindeki dış gerçekliğe yönelmesi sebebiyle, kişi-zaman-mekan koşullarına göre değişkenlik gösterebilen bir süreçtir.

Takva İslami açıdan ahlâki belirsizliğe sahip her davranıştan kaçınmayı emretme özelliğiyle kişiyi geleneksel olarak deneyimlenmemiş ve tanımlanmamış durumlardan sakınmaya çağırır. Böylelikle, takva kişinin yaşam sınırlarını muhafazakar gelenekselcilikle çizmiş olur. Nitekim Muharrem, modern dünyanın dışında, hem mekansal hem kültürel sınırları anne-babasının zamanının alışkanlıkları ve değerleri ile çizilmiş bir dünyada yalnız bir hayat sürmektedir. Günlük hayatı, anne-babasından miras kalan eski ev, babasının Muharrem'i çocukluğundayken çalışmaya gönderdiği çuval dükkanı ve gençlik yıllarından beri hiçbir zikri kaçırmadan takip ettiği dergâh üçgeninde geçmektedir.

Bourdieu her maddesel mirasın aslında bir kültürel miras olarak yaşandığını iddia eder⁵. Aynı şekilde, Muharrem ne yaşam alanları, ne alışkanlıkları ne de düşünce biçiminde çocukluğundan beri bir değişikliğe gitmemiştir. Örneğin, yaşadığı evde anne-babasının zamanında olmayan hiçbir yeni teknoloji ürünü yoktur. "Tussuz aşım ağrısız başım" sürdüğü yaşamda, çocukken sahip olduğu alışkanlıkları aynı ebeveyn disiplini içinde devam

³ Simmel, Georg (1992: 18-19), Cipriani, Roberto (2004), *Manuel de Sociologie de la Religion*, Paris : L'Harmattan içinde, s. 18-19.

⁴ Cipriani (2004), s. 129-130.

⁵ Bourdieu, Pierre (1979). *La Distinction*, Paris : Les Editions de Minuit, s. 83.

ettirmektedir: örneğin, annesi çocukken kahve içerse Arap olacağını söylediği için, hala kahve içmemektedir. Aynı şekilde, cinsel dürtülerinden çocukça bir utanma duymaktadır. Değiştirmedığı yaşam biçimi, ve sorgulamadığı alışkanlıkları açısından Muharrem anne-babasının sözünden çıkmayan bir çocuğu andırmakta ve onlardan miras aldığı gelenekselliği tüm durağanlığıyla yeniden üretmektedir.

Bu kültürel durağanlığı, benimsediği takvanın durağanlığıyla da örtüşmektedir. Takvasının gerektirdiği ibadetlere göre düzenlenen günlük hayatı bu dindar yalnızlığa hiçbir dış etkenin müdahalesine izin vermemektedir : hayatında ne fazla kazanca, ne kadına, ne de dünyevi eğlence biçimlerine yer yoktur. Muharrem günlük hayatını, sınırları aile belleği kapsamında geleneksellik ve takva ile biçimlenmiş yaşam alanları – ev, iş, dergâh – içinde yeniden üretmektedir. Bu anlamda, Muharrem’in günlük hayat mekanlarını, aktörün bu alanları düzenleme ve deneyimleme şekli açısından özel alan olarak kabul edebiliriz.

Dindarlık, takvanın tersine, dünyevi hayattan çekilmeyi gerektirmediği gibi bu hayata girişin ana etmeni de olabilir. Nitekim, Muharrem’in modern hayata girişi tamamen dindarlığıyla ilgilidir. Tarikatın şeyhi, kiralari toplama görevini Muharrem’e verirken, dindarlığından şüphe etmediği için ona güvendiğini belirtir. Muharrem ise bu görevi, işin gereklilikleriyle ilgili olarak hissettiği kaygı ve yetersizlik hislerine rağmen dindarlığının bir gereği olarak ; dini bir otorite figürü olarak kabul ettiği Şeyhine ve dindarlığının vücut bulduğu dergâhına bağlılığından ötürü kabul eder. Ve sonrasında da bu “kutsal” görev, dindarlığının bir göstergesi olarak ibadet şeklinde günlük rutinine dahil olur. Böylece, dindarlık geleneksel yaşam mekanlarından, gelenekselci muhafazakar yaşam biçiminden çıkışı dayatır Muharrem’e.

Gelenekten çıkış mekansal, zamansal ve bedensel pratikler açısından tam bir değişime sebep olur Muharrem’in hayatında. Öncelikle Muharrem yalnız yaşadığı aile evini bırakarak diğer müritlerle birlikte dergâhta yaşamaya başlar. Bu yaşam mekanı değişimi aynı zamanda bir bellekten diğerine geçişi de beraberinde getirir. Bu geçişi, Muharrem’in dergâhtaki odasında kaldığı ilk gece kendi kendine yaptığı konuşmada görmekteyiz : “Kim bilir burda kimler kimler kaldı. Ne müritler ne dervişler... Onların ruhları burada. Anacımın babacımın ruhları evde kaldı. Şimdi ben burda dervişlerin ruhlarıyla beraber yaşayacağım. Allahım bana yardım et. Beni onlara layık kıl. Beni onlara utandırma.”. Bu konuşma aktörün anne-babasına duyduğu bağlılık ve onlara her daim layık olma arzusunun hedefinin değişerek dergâha ve

dergâhta yaşamış olan müritlere ve kendini dine adayan dervişlere yöneldiğini göstermektedir. Muharrem, anne-babasının sözünden çıkmayan çocuğun samimi çekingenliği ve onlara layık olma arzusu duygularıyla kendini bundan böyle dergâha teslim etmektedir. Muharrem artık kendini dergâh cemaatinin belleğinin taşıyıcısı olarak görmeye başlar.

Üzerine aldığı sorumluluk, Muharrem'in cemaat içindeki statüsünde de bir yükselmeye tekabül eder. Artık Muharrem basit bir mürit değildir: Şeyh'in güvendiği, sık sık başbaşa görüştüğü ve toplulukta övdüğü yardımcılarında biridir. Bu statü yükselmesi Muharrem'in bedensel pratiklerinde görünür hale gelir: zikirler sırasında özel dergâh kıyafetini giymeye ve cemaatte değil, şeyhin yanında oturmaya başlar; dışarda ise modern kent yaşamına uygun olarak giysileri, saç modeli ve kullandığı nesnelere değişerek gösterişli hale gelir.

Tarikat, İstanbul'un farklı semtlerinde pek çok gayrimenkule sahiptir. Muharrem, İstanbul'un bu gayrimenkullerden kira toplama ve dergâhın faturalarını yatırma işinin gereği olarak daha önce hiç uğramadığı mekanlara gitmeye başlar. Dolayısıyla, yeni sorumluluğu zamansal pratiklerinde de değişime sebep olur : ibadetle düzenlenen günlük ritmi tamamen değiştirir; o derece ki Cuma namazını bile unuttuğu olur.

Modern sosyal iletişim yapılarıyla, pazar ekonomisi ilke ve değerleri etrafında şekillenen kent Muharrem'in önüne yeni bir mekan olarak açılır. İstanbul, Muharrem'in kendinden farklı olanlarla, diğer bir deyişle kendi ailesinden ve cemaatinden olmayan "yabancılarla" iletişime girdiği bir alan olması sebebiyle yepyeni bir kamusal alandır.

Bu modern kamusal alan Muharrem'in alışık olmadığı çeşitlilikler ve tutarsızlıklarla doludur. Modern ulaşım ve iletişim araçlarıyla bezenmiş metropol kentin mekanlarında, Muharrem'in aile belleği, gelenek ve takva ile şekillenmiş özel yaşam alanlarından farklı olarak, gösterişçi-maddeci tüketim alışkanlıkları hüküm sürmekte, kadın ve erkek yanyana yaşamakta, ve ekonomik eşitsizlik sosyal ilişkilere damga vurmaktadır. Muharrem, bir yandan lüksün ve bolluğun parlattığı modern alışveriş merkezlerinden, bir yandan da mutlak fakirliğin kararttığı gecekondu evlerinden kira toplamaktadır. Bu dengesizlik, Muharrem'in hayatını düzenleyen geleneksel "bir lokma bir hırka" felsefesinin ve İslam'daki kul hakkı ilkesinin getirdiği mütevazî yaşam biçiminin tam zıddıdır. Kadınlarla ortak paylaşılan alanlar olarak toplu taşıma araçları, işyerleri ve alışveriş merkezleri, kadın iç çamaşırlarının sergilendiği dükkanların vitrinleri bedensel arzuları tetiklemeleri sebebiyle Muharrem'in takvasına

meydan okumaktadır. Muharrem'in dış görünüşü de içine girdiği bu yeni alanın değerlerine uygun olarak değişime uğrar: eski giysileri yerini son moda takım elbiselere, pahalı ayakkabılara, gösterişli saat, dolmakalem ve tesbihlere bırakır ; saçları ve sakalları da kesilir Muharrem'in ; ve yeni kentli imajını ilk kez sahip olduğu bir cep telefonu, bir özel şoför ve son model bir araba tamamlar. Modern metropol yaşamını düzenleyen maddeci ve tüketimci değerleri Muharrem'in çileci kanaatkarlığıyla tam bir çatışma içindedir.

Geleneksel özel yaşam alanlarından modern kamusal alanlara geçişte tarikat geleneksel alan olmaktan çıkıp bir ara-alan (intermediary space) işlevi kazanır. Bu geçişten önce Muharrem tarikati - hem topluluk anlamında cemaat olarak, hem de mekan anlamında dergâh olarak - aile belleği, geleneksellik ve takva bağlamında deneyimlemekteydi. Fakat yeni görevinin getirdiği mekansal, bedensel ve statüsel değişim sonucu tarikat gelenekselciliğin ve takvanın düzenlediği Muharrem'in özel alanıyla modern piyasa ilişkilerinin düzenlediği modern kamusal alan arasında geçirgenliği sağlayan bir ara-alana dönüşür.

Pedagog-psikanalist Winnicott ara-alanı içsel gerçeklikle dışsal dünyanın bir karşılaşma alanı olarak kavramlaştırır⁶. Bu ara-alan iç gerçeklikle dış gerçekliğin birbirinden hem ayrı hem de birbiriyle ilişkide tutulmasında sürekliliği sağlayan ve geçişi kolaylaştıran deneyimler alanı olarak tanımlanır⁷. Davis et Wallbrigde bu-ara alanın önemini, sadece bebeklikten çocukluğa geçişte değil, çevresinden ayrılarak özgürleşmeye başlayan tüm bireylerde bu kopuşu yumuşatan bir alan olarak vurgular⁸.

Bu tanıma uygun olarak, tarikat Muharrem'in geleneksel yaşam alanlarından ve deneyimlerinden modern kentsel mekanlara ve oluşlara geçiş güzergahı üzerinde, bu iki farklı alanı düzenleyen karşıt değer sistemlerinin ve ilkelerin birbirine geçtiği bir ara-alan olarak durmaktadır. Bu ara-alanda kutsal ve dünyevi değer sistemleri karşılaşır, çatışır ve birbirine eklenir. Bizzat şeyh ve yardımcısı Rauf karakterleri bu eklemlemelerin vücuda gelmiş halleridir. Bu dünyaya ait olan bir kurum olan tarikatın sürekliliğinden sorumlu olarak, bu iki karakter dünyevi ilişkiler, ve ihtiyaçlar konusunda dini ve dünyevi değer sistemlerinin birbiriyle karşılaştığı ara-alanda dinin kamusal yüzleri olarak bulunurlar. Buldukları otorite konumu açısından da bu iki değer sistemi arasındaki çatışmaları idare edilebilir seviyeye

⁶ Winnicott, Donald W. (1975), *Jeu et Réalité ;L'Espace Potentiel*, Paris : Gallimard.

⁷ *age.*, s. 30.

⁸ Davis, Madelaine & Wallbrigde, David (1992), *Winnicott: Introduction à Son Oeuvre*, Paris: PUF, s. 66.

getirmek zorundadırlar. Dergâhın kurumsal ve finansal işleyişiyle ilgili zorunluluklar, bir kurum olarak tarikatın diğer kamusal ve özel kurumlarla ilişkilerini yönetme tecrübeleri bu iki karakterin modern dünyevi hayatın gereklilikleri ve dini yaşamın kuralları arasında günlük hayatta gelişen ilişkiler bağlamında belli bir yorumu benimsemelerine yol açmıştır. Dünyevi hayatta kazandıkları deneyimlerle dini-dünyevi ilişkilerini yeniden yorumlayarak birbirleriyle en az uyumsuz hale getirme çabasında dini değerler mutlaklıklarından feragat ederken dünyevi değerler de yeni dini anlamlar kazanır.

Muharrem de üstlendiği yeni sorumluluk sebebiyle kamusal bir kimlik kazanır. Artık, o da cemaatte toplumsal anlam bulan dinin kamusal yüzlerinden biridir. Muharrem kamusal alana çıkarken, işi nedeniyle kendisine dini sembolüğün yüklendiği bir kutsallaşma sürecinden geçer: bu göreve ‘seçilmiştir’. Rauf kendisine görevinin önemini şu sözlerle anlatır: “Senin vaktin değerli. Sen vaktini Allah yolunda kullanıyorsun, kendi şahsın için değil. Bak bu kadar insan burada yemek yiyip içiyor. Bu kadar insana bu kadar hoca, bu kadar ulema ders veriyor. Sonra bu gençler buradan dağılıyorlar birçok yerde birçok dergâh açıyorlar. Bunlar neyle oluyor sanıyorsun? Biz, bize verilen emaneti, burayı, çekip çevirmeliyiz. Bu bir istek, bir görev değil Muharrem. Bu bizim üstümüze düşen bir farz.”. Buradaki “seçilmiş” olma durumu, Weber’in kullandığı anlamda bir dini üstünlüğü anlatmaktadır : seçilmiş müslümanın, “yeryüzünde bulunmasının tek ve yegane amacı Tanrı’nın emirlerini yerine getirerek Tanrı’nın dünya üzerindeki zaferini kutlamaktır.”⁹.

Yeni görevi ona daha önce kendisine hiç sormadığı soruları sordurur : İçki içen bir kiracıdan para almak günah mıdır ? Pahalı nesnelere kullanımı İslami tevazuh açısından günah değil midir ? Faturaları öderken vakit kaybetmemek için kuyruk beklemeyen diğerlerinin önüne geçmek insanların kulluk haklarına tecavüz değil midir? Muharrem ilk kez maruz kaldığı bu soru(n)lar üzerinde elinden geldiğince düşünür, akıl yürüterek çözümler bulmaya çalışır. Ne var ki, bulduğu cevapların hepsi tanıdığı yegâne değer sistemi olan takvasına dayanan gelenekselci dindarlık değer sistemi üzerinden gelir. Takvasının öğrettiği mübah-günah eksenli düşünce sisteminde, alkol kullanan birinin parası haram paradır; Şeyhi elini lüks nesnelere sürmezken kendisinin ihtiyacından fazlasına sahip olması kabul edilemez bir maddiyatçılığa düşmektir ; kuyruktaki insanların önüne geçmek bu müslümanların kulluk haklarına saldırıdır.

---

⁹ Weber, Max (2004), *L’Ethique Protestante et L’Esprit du Capitalisme*, Paris : Tel Gallimard, s. 114.

Rauf'un aynı sorulara verdiği cevaplar Muharrem'inkilerden oldukça farklıdır : İçki içen kiracı, kirasını düzenli ödediği sürece, işlediği günahın sorumluluğu kendisine aittir; Muharrem'in söz konusu kıyafet ve eşyaları kullanması günah değildir çünkü bunlar Şeyhin ilminin ve cemaatin zenginliğinin kamusal göstergeleridir; Muharrem ödemeleri yaparken kuyrukta beklememelidir çünkü onun zamanı kutsaldır, ve kazandığı her dakika Allah uğruna hizmet edebileceği yeni bir fırsat yaratmaktadır. Rauf'un cevapları modern kapitalist gösteri dünyasının değerlerini dini bir anlamlandırmadan geçirerek, yani kutsallaştırarak, önelemektedir.

Böylece, Muharrem dünyevi görevine dair gerekliliklerle ilgili olarak dinin yeni değerlendirme biçimlerine ve yorumlarına maruz kalır. Ve bu iki değer sisteminin çatıştığı tarikat ara-alanında takvası ile dünyevi gerçekliğin gereklilikleri arasında bir pazarlık yapması gerektiğinin farkına varır. Fakat bu yeni değerlendirmeleri anlamak, kabul etmek ve uygulamak, insan davranış ve tutumlarını takva sınırlarında algılayan Muharrem için kolay değildir. Modern dünyaya girmek bu ikilemin sınırlarının karışıklığına yol açmaktadır çünkü tarikatın kurumsal ve finansal gereklilikleri verimlilik, akılcılık gibi dünyevi sistemin ilkelerini dinin adalet, mütevazilik ve eşitlik gibi değerleri üzerinde kabule zorlamaktadır.

Görüyoruz ki kutsal olanla dünyevi olan arasındaki eklemleme sürecini zorunlu kılan ana etmen kişinin modern kamusal alana çıkışıdır. Modern kamusal alanın işleyiş dinamikleri, kişinin kendisiyle, nesnelere ve diğerleriyle mübah-günah ekseninde düzenlediği ilişkilerde bir sorgulamaya yol açmaktadır. Bu sorgulamada takvanın değişmez ilkeleri işlevselliklerini, geleneksel dindarlık da kabul edilmiş belirliliğini yitirmektedir. Dolayısıyla, seküler modernliğin kendi kendini anlamlandıran ve düzenleyen sistemi dindar kişinin dışsal gerçekliği algılayış biçiminde bir dağılmaya (décomposition) neden olmaktadır.

Muharrem'in durumunda, modern dünyaya girişin sebep olduğu bu dağılma oldukça sert biçimde yaşanmaktadır. Muharrem'in modern dünyada yaşadığı karşıtlıklar ve ikilemler hem kişiliğinde değişimlere hem de bilinçaltında şiddetli rahatsızlıklara neden olur. Alçakgönüllü, itaatkâr ve uysal kişiliği yerini saldırgan tutumlara ve yalana bırakır. Rüyaları dini açıdan günah olan kavramların – seks, alkol, yalan, para - gittikçe sertleşen sembolik yansımalarına sahne olur. Bu sıkıntılardan kurtuluşu tanıdığı yöntemlerde, bildiği alanlarda arar Muharrem : çözemediği ikilemlerden çıkışı Şeyhine yüz sürmekte arar ; yalanla kazandığı parayı en çok güvendiği yer olan baba evinde bir kasaya gizler ; işlediği günahlardan arınmak için kendini

saplantılı bir şekilde namaza verir. Fakat kendisine takvasının mutlaklığını dayatan ve geleneksel dindarlığının saf değerlerinin koşulsuz üstünlüğünü hatırlatan tüm bu yöntemler karşısında günahkarlık ve suçluluk duyguları artarak sonunda aklını kaybetmesine neden olur.

Freud, kişinin yaşadığı sıkıntılı hallerin şiddetinin içinde bulunduğu durum hakkındaki bilgisi ve dış dünya karşısında sahip olduğunu hissettiği kontrol gücüyle bağlantılı olduğunu söyler¹⁰. Muharrem modern dünya ve bu modernliğin şekillendiği kamusal alan hakkında ne yeterli bilgiye ne de deneyime sahiptir. Zira bu modernitenin içine kendi isteğiyle ve seçimiyle de girmiş değildir. Günümüzde kent yaşamı serbest piyasa kurallarıyla düzenlenen, modern teknoloji araçlarıyla işleyen ve dünyevi arzuların tetiklenmesi etrafında şekillenen tüketim toplumunun vücut bulduğu mekandır. Dolayısıyla, kamusal alana her çıkış moderniteyle zorunlu bir karşılaşmadır.

Yeni mekanlara gidip gelme ve modern mesleklerde çalışmaya başlama geleneksel dindarlığı benimsemiş müslümanlarda takva tarafından belirlenen varoluş sınırlarıyla modern yaşamın gereklilikleri arasında uyum sağlamada zorluklara sebebiyet verebilmektedir. Kurulu günlük rutinin tepetaklak olmasına sebep olan bu iki değer sisteminin çarpışmasının şiddeti ancak kişinin kendi üzerine bir düşünsellik gerçekleştirilmesiyle azaltılabilir. Çünkü, geleneğin verili konforundan uzaklaşan kişi yaşamının her anında ve her alanında nesnelere, kendisiyle ve diğer kişilerle nasıl ilişkiye girmesi gerektiğini sürekli ve anı anına tanımlamak zorundadır. Kendi üzerine düşünsellikle anlatılmak istenen, kişinin içindeki özneliğiyle dışındaki nesnel gerçeklikler arasında kendi öncelikleri, değerleri, istekleri ve amaçları doğrultusunda her an yeniden kurmak zorunda olduğu ilişkisellik kendini ortaya koyma çabasıdır. Kendi üzerine düşünsellik geliştirmek, deneme yanılma yoluyla kendini şimdiki zamanda yaratma süreci olarak karşı karşıya kalınan bir sınavdır.

Foucault'nun "modern tavır" olarak adlandırdığı bu "şimdiki zamanla ilişkiye girme biçimi", kişinin kendi isteğiyle ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği düşünme, hissetme, hareket etme ve davranma şeklidir¹¹. Bu anlamda modern olmak, kişinin kendi kendini bugünün ışığında yaratma zorunluluğu ve seçiminden ibarettir. Dış gerçekliğin daha ağır bastığı bu süreç aslında sekülerleşmenin de ta kendisidir. Fakat burada bahsettiğimiz, varacağı modernlik

¹⁰ Giddens, Anthony (1991), *Modernity and Self Identity, self and society in the late modern age*, California: Stanford University Press içinde, s. 44.

¹¹ Foucault, Michel (1984), "What is Enlightenment ?".

hedefi ideolojiler ve kurumlar tarafından önceden belirlenmiş bir sekülerleşme süreci değildir. Kişinin, “kendi” iradesiyle, “kendine” has değerleri, inançları ve arzularıyla yoğuracağı “kendi” modernliğini yaratma sürecidir. Bu öznel modernlikte, takvanın ağırlığı ve dindarlığın hangi araçlarla, nasıl ve ne yönde ortaya konulacağı kişinin kendi yorumuna kalmıştır. Bu aynı zamanda bireysel ergenliğe geçişin de önkoşuludur : ailevi ya da kurumsal aidiyetlerin dayattığı kolektif kimliklerin baskısından çıkıp seçimler yapma özgürlüğüne sahip olmak ve bu seçimlerin sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmektir.

Muharrem’in hikayesi, dünya-dışı bir takva yaşayan gelenekselci dindar bir müslümanın günümüz modern gerçekliğiyle şiddetli karşılaşmasını anlatmaktadır. Muharrem’in bu modern gerçeklik içinde takvasıyla varolamamasının iki sebebi vardır. Birincisi, modern kamusal alana çıkışı Muharrem kendisi isteyerek seçmemiştir; bu çıkış kendisine bir “dini çağırma” şeklinde dini iktidar figürleri tarafından dayatılan ve gelenekselci boyuneyici dindarlığı sebebiyle reddedemediği bir görevle gerçekleşmiştir. İkincisi, moderniteyle tanışmasında karşısına çıkan ikilemlerden kendi düşünselliğiyle çıkmaya çalışmasına rağmen akıl yürütmelerine tarikatın otorite figürleri tarafından benimsetilmeye çalışılan belli bir dünyevi dindarlık yorumu engel olmaktadır.

Bu hikayeden yola çıkarak diyebiliriz ki, Muharrem’in modern tavrı benimsemesine, yani takvası ve üstlendiği görev ışığında kendi dindar modernliğini üretmesine, engel olan etkenler çocukluk halinden çıkmasına izin vermeyen gelenekselciliği ve kendisine verilmek istenen belli bir modern/dünyevi dindarlık yorumudur. Geleneklerin ölçü birimi olarak önemini yitirip dönüşüme uğradığı modern dünyada, dindar kişinin kendi kendini üretmesinin yolu, moderniteye geçişi hızlandıran cemaat yapıları da dahil, her türlü kurumsallaşmış dini/dünyevi iktidar figürüne karşı kendini ortaya koyma direncini göstermesidir.